ସ୍ତ୍ରୀ ପ୍ରତ୍ୟୟ

ବାଳକଃ ଗଣିତଂ କରୋତି ।	-	ବାଳିକା ଗୀତଂ ଗାୟତି ।
ମୃଗଃ ବୃକ୍ଷତଳେ ଶେତେ ।	-	ମୃଗୀ ଜଳଂ ପିବତି ।
ଶିକ୍ଷକଃ ପତ୍ରିକାଂ ପଠତି ।	-	ଶିକ୍ଷିକା ଦୂରଦର୍ଶନଂ ପଶ୍ୟତି ।
ନେତା ଜନାନ୍ ଭାଷତେ ।	-	ନେତ୍ରୀ କାର୍ଯ୍ୟାଳୟଂ ଗଚ୍ଛତି ।

ଉପର୍ଯ୍ୟୁକ୍ତ ଉଦାହରଣଗୁଡ଼ିକରେ ରେଖାଙ୍କିତ ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର । 'ବାଳକ' ପଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ 'ବାଳିକା' ରୂପ ହୋଇଛି । ସେହିପରି ମୃଗର ମୃଗୀ, ଶିକ୍ଷକର ଶିକ୍ଷିକା ଓ ନେତାର ନେତ୍ରୀ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ ଅଟେ । ଏହିପରିଭାବରେ ପୁଂଲିଙ୍ଗବାଚକ ପଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପରେ ପରିବର୍ତ୍ତନପାଇଁ ପୁଂଲିଙ୍ଗବାଚକ ପଦରୁ ଉତ୍ତର ଟାପ୍ (ଆ), ଙୀପ୍ ଙୀଷ୍ (ଈ), ଆନୀପ୍ (ଆନୀ) ଓ ଊଙ୍ (ଊ) ପ୍ରତ୍ୟୟ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଏ । ଯଥା - ମୃଗ + ଙୀପ୍ = ମୃଗୀ, ବାଳକ + ଟାପ୍ = ବାଳିକା ଇତ୍ୟାଦି । ନିମ୍ନଲିଖିତ 'ଟାପ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ଉଦାହରଣଗୁଡ଼ିକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର-

ଅଜ = ଅଜା ।	ବୃଦ୍ଧ = ବୃଦ୍ଧା ।	ଶୁକ = ଶୁକା ।
କୋକିଳ = କୋକିଳା ।	ବାଳ = ବାଳା ।	ଚତୁର = ଚତୁରା ।
ଅଶ୍ୱ = ଅଶ୍ୱା ।	ସୁତ = ସୁତା ।	ପ୍ରଥମ = ପ୍ରଥମା ।
ମୂଷିକ = ମୂଷିକା ।	ପୂର୍ବ = ପୂର୍ବା ।	ଦ୍ୱିତୀୟ = ଦ୍ୱିତୀୟା ।
ଶିବ = ଶିବା ।	ଚପଳ = ଚପଳା ।	ତୃତୀୟ = ତୃତୀୟା ।
ଛାତ୍ର = ଛାତ୍ରା ।	ବସ୍ନ = ବସ୍ନା ।	କୃଶ = କୃଶା ।
ଶିଷ୍ୟ = ଶିଷ୍ୟା ।	ଚଟକ = ଚଟକା ।	ବୀର = ବୀରା ।
ସମାନ = ସମାନା ।	ଅପର = ଅପରା ।	ପାପ = ପାପା । ଇତ୍ୟାଦି ।

ଏହିପରି ଅନ୍ୟ କେତେକ ଉଦାହରଣକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର -

ଜ୍ୟେଷ୍ଠ = ଜ୍ୟେଷ୍ଠା ।	ଗରିଷ୍ଠ = ଗରିଷ୍ଠା ।	ଶ୍ରେଷ୍ଠ = ଶ୍ରେଷ୍ଠା ।
କନିଷ୍ଠ = କନିଷ୍ଠା ।	ବରିଷ୍ଠ = ବରିଷ୍ଠା ।	ପ୍ରେଷ୍ଠ = ପ୍ରେଷ୍ଠା ।
ଲଘିଷ୍ଠ = ଲଘିଷ୍ଠା ।	ନେଦିଷ୍ଠ = ନେଦିଷ୍ଠା ।	ପଟିଷ୍ଠ = ପଟିଷ୍ଠା । ଇତ୍ୟାଦି

ଗୁରୁତର = ଗୁରୁତରା ।	ଦୀର୍ଘତର = ଦୀର୍ଘତରା ।	ପ୍ରିୟତର = ପ୍ରିୟତରା ।
ଲଘୁତର = ଲଘୁତରା ।	ପଟୁତର = ପଟୁତରା ।	ଦୂରତର = ଦୂରତରା ।
କ୍ଷିପ୍ରତର = କ୍ଷିପ୍ରତରା ।	ମୃଦୁତର = ମୃଦୁତରା ।	ସରଳତର = ସରଳତରା । ଇତ୍ୟାଦି

ଗୁରୁତମ = ଗୁରୁତମା ।	ବୃଦ୍ଧତମ = ବୃଦ୍ଧତମା ।	ଦୀର୍ଘତମ = ଦୀର୍ଘତମା ।
ଲଘୁତମ = ଲଘୁତମା ।	କ୍ଷୁଦ୍ରତମ = କ୍ଷୁଦ୍ରତମା ।	ସରଳତମ = ସରଳତମା ।
ପ୍ରିୟତମ = ପ୍ରିୟତମା ।	ବୃହତ୍ତମ = ବୃହତ୍ତମା ।	ଯୁବତମ = ଯୁବତମା । ଇତ୍ୟାଦି

ମନେରଖ – ତର, ତମ ଓ ଇଷ୍ଠ ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ତଦ୍ଧିତପଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ ପାଇଁ ଟାପ୍ (ଆ) ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗିଥାଏ।

ଲକ୍ଷ୍ୟ କର –

ଗତ = ଗତା।	ପଠିତ = ପଠିତା।	ଜାତ = ଜାତା।
ଦୃଷ୍ଟ = ଦୃଷ୍ଟା।	ଲିଖିତ = ଲିଖିତା।	ଦତ୍ତ = ଦତ୍ତା।
ନୀତ = ନୀତା।	ଶ୍ରୁତ = ଶ୍ରୁତା।	ହତ = ହତା। ଇତ୍ୟାଦି ।

ସେବମାନ = ସେବମାନା।	ବର୍ତ୍ତମାନ = ବର୍ତ୍ତମାନା।
ଲଭମାନ = ଲଭମାନା।	ବିଦ୍ୟମାନ = ବିଦ୍ୟମାନା।
ଶୟାନ = ଶୟାନା।	ଈକ୍ଷମାଣ = ଈକ୍ଷମାଣା। ଇତ୍ୟାଦି ।

ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟ = ଦ୍ରଷ୍ଟବ୍ୟା।	ପଠିତବ୍ୟ = ପଠିତବ୍ୟା।
ନେତବ୍ୟ = ନେତବ୍ୟା।	ଶ୍ରୋତବ୍ୟ = ଶ୍ରୋତବ୍ୟା।
ଦାତବ୍ୟ = ଦାତବ୍ୟା।	ହନ୍ତବ୍ୟ = ହନ୍ତବ୍ୟା। ଇତ୍ୟାଦି ।

ପଠନୀୟ = ପଠନୀୟା।	ପାନୀୟ = ପାନୀୟା।
ଗ୍ରହଣୀୟ = ଗ୍ରହଣୀୟା।	ଦାନୀୟ = ଦାନୀୟା।
ଶ୍ରବଣୀୟ = ଶ୍ରବଣୀୟା।	ସ୍ମରଣୀୟ = ସ୍ମରଣୀୟା ଇତ୍ୟାଦି ।

ମନେରଖ – କୃଦନ୍ତର 'କ୍ତ' 'ଶାନଚ୍' 'ତବ୍ୟ' ଓ 'ଅନୀୟ' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦରେ 'ଟାପ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରୂପ ହୋଇଥାଏ।

ଲକ୍ଷ୍ୟ କର–

ସୁକ୍ରୋଡ଼ = ସୁକ୍ରୋଡ଼ା।	ସକେଶ = ସକେଶା।	ମହାଲଲାଟ = ମହାଲଲାଟା।
ସୁନଖ = ସୁନଖା।	ଅକେଶ = ଅକେଶା।	ଶୂର୍ପଣଖ = ଶୂର୍ପଣଖା।
ସୁମୁଖ = ସୁମୁଖା।	ସନାସିକ = ସନାସିକା।	ଗୌରମୁଖ = ଗୌରମୁଖା।
ସୁଭଗ = ସୁଭଗା।	ଚାରୁଶିଖ = ଚାରୁଶିଖା।	କାଳମୁଖ = କାଳମୁଖା ଇତ୍ୟାଦି।

ମନେରଖ – (i) କ୍ରୋଡାଦି ଶବ୍ଦ ଓ ବହୁସ୍ୱରାନ୍ତ ପଦରୁ 'ଟାପ୍' ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗପଦ ଗଠିତ ହୁଏ।

(ii) ଅଙ୍ଗବାଚକ ପଦପୂର୍ବରେ ସହ (ସ), ନଞ୍ (ଅ) ଆଦି ଲାଗିଥିଲେ 'ଟାପ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ ଗଠିତ ହୁଏ।

ଲକ୍ଷ୍ୟ କର –

କାରକ = କାରିକା।	ଅଧ୍ୟାପକ = ଅଧ୍ୟାପିକା।	ପାଚକ = ପାଚିକା।
ପାଠକ = ପାଠିକା।	ସାଧକ = ସାଧିକା।	ନାୟକ = ନାୟିକା।
ଶିକ୍ଷକ = ଶିକ୍ଷିକା।	ଲେଖକ = ଲେଖିକା।	ଗାୟକ = ଗାୟିକା।
ମାମକ = ମାମିକା।	ବାଳକ = ବାଳିକା।	ଯାଚକ = ଯାଚିକା।
ଦର୍ଶକ = ଦର୍ଶିକା।	ଗ୍ରାହକ = ଗ୍ରାହିକା।	ସେବକ = ସେବିକା ଇତ୍ୟାଦି।

ମନେରଖ – 'ଟାପ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟୟସ୍ଥ 'କ'କାରର ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ 'ଅ' କାର ସ୍ଥାନରେ 'ଇ'କାର ହୁଏ। ମାତ୍ର, ନର୍ତ୍ତକ ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ 'ନର୍ତ୍ତକୀ' ହୁଏ।

ଲକ୍ଷ୍ୟ କର – ସୂତକ = ସୂତକା, ସୂତିକା।

ପୁତ୍ତ୍ରକ = ପୁତ୍ତ୍ରକା, ପୁତ୍ତ୍ରିକା।

ବୃନ୍ଦାରକ = ବୃନ୍ଦାରକା, ବୃନ୍ଦାରିକା।

ମନେରଖ – ଉପରି ଲିଖିତ କେତେକ 'ଟାପ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦର ବିକଳ୍ପ ରୂପ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥ ସମାନ ରୁହେ।

ଲକ୍ଷ୍ୟ କର–

ତାରକ = ତାରକା (ନକ୍ଷତ୍ର), ତାରିକା (ରକ୍ଷାକାରିଣୀ)।

ବର୍ଣ୍ଣକ = ବର୍ଣ୍ଣକା (ଉତ୍ତରୀୟ), ବର୍ଣ୍ଣିକା (ସ୍ତୋତ୍ରକାରିଣୀ) (ରଙ୍ଗତୂଳିକା)।

ବର୍ତ୍ତକ = ବର୍ତ୍ତକା (ମାଈବତକ), ବର୍ତ୍ତିକା (ବଳିତା)।

ମନେରଖ – 'ଟାପ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦର ଦୁଇଟି ଭିନ୍ନରୂପ ଭିନ୍ନଅର୍ଥ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକାଶ କରିଥାଏ।

ଏହିପରି କେତେକ 'ଙୀପ୍' ଓ 'ଙୀଷ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ କର– ଏହାର ଶେଷରେ 'ଈ' କାର ଯୋଗ କରାଯାଇଛି ।

ନଦ = ନଦୀ।	କାକ = କାକୀ।	ନଟ = ନଟୀ।
ଗୌର = ଗୌରୀ।	ବ୍ୟାଘ୍ର = ବ୍ୟାଘ୍ରୀ।	କୁମାର = କୁମାରୀ।
ମୃଗ = ମୃଗୀ।	ଦେବ = ଦେବୀ।	ତରୁଣ = ତରୁଣୀ।
ସିଂହ = ସିଂହୀ।	ଘୋଟକ = ଘୋଟକୀ।	ସୁନ୍ଦର = ସୁନ୍ଦରୀ।
ହୟ = ହୟୀ।	ଈଶ୍ୱର = ଈଶ୍ୱରୀ।	ଖନକ = ଖନକୀ।
ନୃ, ନର = ନାରୀ।	ଗବୟ = ଗବୟୀ।	ରଜକ = ରଜକୀ।
ପିତାମହ = ପିତାମହୀ।	ତାଦୃଶ = ତାଦୃଶୀ।	ଈଦୃଶ = ଈଦୃଶୀ।
ମାତାମହ = ମାତାମହୀ।	ଯାଦୃଶ = ଯାଦୃଶୀ।	କୀଦୃଶ = କୀଦୃଶୀ।
ଧାର୍ମିକ = ଧାର୍ମିକୀ।	ମାନୁଷ = ମାନୁଷୀ।	ମାନବ = ମାନବୀ।

କିନ୍ତୁ, ମନୁଷ୍ୟ = ମନୁଷୀ।, ମତ୍ସ୍ୟ = ମତ୍ସୀ।

ମନେରଖ – ମନୁଷ୍ୟ ଓ ମତ୍ସ୍ୟଶବ୍ଦରୁ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ 'ଯ' ଲୋପ ପାଏ।

ଲକ୍ଷ୍ୟ କର – ବୁଦ୍ଧିମତ୍ = ବୁଦ୍ଧିମତୀ।	ବଳବତ୍ = ବଳବତୀ।
ଶ୍ରୀମତ୍ = ଶ୍ରୀମତୀ।	ବେଗବତ୍ = ବେଗବତୀ।
ଧୀମତ୍ = ଧୀମତୀ।	ରୂପବତ୍ = ରୂପବତୀ।
ଗୁଣବତ୍ = ଗୁଣବତୀ।	ଲକ୍ଷ୍ମୀବତ୍ = ଲକ୍ଷ୍ମୀବତୀ।
ଧନବତ୍ = ଧନବତୀ।	ଆୟୁଷ୍ମତ୍ = ଆୟୁଷ୍ମତୀ।

'ମତୁପ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦରେ 'ଙୀପ୍' ଲଗାଇ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ ଗଠିତ ହୁଏ।

ଧନିନ୍ = ଧନିନୀ।

ତେଜସ୍ୱିନ୍ = ତେଜସ୍ୱିନୀ।

ଯଶସ୍ୱିନ୍ = ଯଶସ୍ୱିନୀ।

ମନ୍ତ୍ରିନ୍ = ମନ୍ତ୍ରିଣୀ।

ମନସ୍ୱିନ୍ = ମନସ୍ୱିନୀ।

ବାଗ୍ମିନ୍ = ବାଗ୍ମିନୀ।

ଜ୍ଞାନିନ୍ = ଜ୍ଞାନିନୀ।

ତପସ୍ୱିନ୍ = ତପସ୍ୱିନୀ।

ମାନିନ୍ = ମାନିନୀ।

ସ୍ରୋତସ୍ୱିନ୍ = ସ୍ରୋତସ୍ୱିନୀ।

ଅହଙ୍କାରିନ୍ = ଅହଙ୍କାରିଣୀ।

ପୟସ୍ୱିନ୍ = ପୟସ୍ୱିନୀ।

ମନେରଖ – ତଦ୍ଧିତ 'ଇନ୍' 'ମିନ୍' ଓ 'ବିନ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦରୁ ଉତ୍ତର 'ଙୀପ୍' ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ ଗଠିତ ହୁଏ।

ଗତବତ୍ = ଗତବତୀ।

ଦଣ୍ଡବତ୍ = ଦଣ୍ଡବତୀ।

ପଠିତବତ୍ = ପଠିତବତୀ

ଦୃଷ୍ଟବତ୍ = ଦୃଷ୍ଟବତୀ।

ହତବତ୍ = ହତବତୀ।

ଜିତବତ୍ = ଜିତବତୀ।

ନୀତବତ୍ = ନୀତବତୀ।

ଜ୍ଞାତବତ୍ = ଜ୍ଞାତବତୀ।

ପୀତବତ୍ = ପୀତବତୀ।

ମନେରଖ – କୃଦନ୍ତ 'କ୍ତବତୁ' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦରୁ ଉତ୍ତର 'ଙୀପ୍' ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରୂପ ଗଠିତ ହୁଏ।

ମହୀୟସ୍ = ମହୀୟସୀ।

ଜ୍ୟାୟସ୍ = ଜ୍ୟାୟସୀ।

କନୀୟସ୍ = କନୀୟସୀ

ଗରୀୟସ୍ = ଗରୀୟସୀ।

ବର୍ଷୀୟସ୍ = ବର୍ଷୀୟସୀ।

ପ୍ରେୟସ୍ = ପ୍ରେୟସୀ

ଲଘୀୟସ୍ = ଲଘୀୟସୀ।

ପଟୀୟସ୍ = ପଟୀୟସୀ।

ଶ୍ରେୟସ୍ = ଶ୍ରେୟସୀ।

ମନେରଖ- "ଈୟସୁନ୍" ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦରୁ ଉତ୍ତର 'ଙୀପ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ ଗଠିତ ହୁଏ।

ଲକ୍ଷ୍ୟ କର-

ଗଚ୍ଛତ = ଗଚ୍ଛନ୍ତୀ।

ସତ୍ = ସତୀ।

ପଠତ୍ = ପଠନ୍ତୀ।

ଭବତ୍ = ଭବନ୍ତୀ।

ପଶ୍ୟତ୍ = ପଶ୍ୟନ୍ତୀ।

ବିଭ୍ୟତ୍ = ବିଭ୍ୟତୀ।

ପିବତ୍ = ପିବନ୍ତୀ।

କୁର୍ବତ୍ = କୁର୍ବତୀ।

ତିଷ୍ଠତ୍ = ତିଷ୍ଠନ୍ତୀ।

ଶାସତ୍ = ଶାସତୀ।

କୃଦନ୍ତ 'ଶତୃ' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦପରେ 'ଙୀପ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ ଗଠିତ ହୁଏ।

ପ୍ରାଚ୍ = ପ୍ରାଚୀ, ପ୍ରାଞ୍ଚୀ।

ଉଦଚ୍ = ଉଦୀଚୀ, ଉଦଞ୍ଚୀ।

ପ୍ରତ୍ୟଚ୍ = ପ୍ରତୀଚୀ, ପ୍ରତ୍ୟଞ୍ଚୀ।

ଅବାଚ୍ = ଅପାଚୀ, ଅବାଞ୍ଚୀ।

ଦିଗ୍‌ବାଚକ ଶବ୍ଦରୁ ଉତ୍ତର 'ଙୀପ୍' ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ ଗଠିତ ହୁଏ ।

ଦାତୃ = ଦାତ୍ରୀ।

ବିଧାତୃ = ବିଧାତ୍ରୀ।

ଶିକ୍ଷୟିତୃ = ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ।

ନେତୃ = ନେତ୍ରୀ।

ସବିତୃ = ସବିତ୍ରୀ।

ଦ୍ରଷ୍ଟୃ = ଦ୍ରଷ୍ଟ୍ରୀ।

କର୍ତ୍ତୃ = କର୍ତ୍ତ୍ରୀ।

ଶ୍ରୋତୃ = ଶ୍ରୋତ୍ରୀ।

ହର୍ତ୍ତୃ = ହର୍ତ୍ତ୍ରୀ।

ଭର୍ତ୍ତୃ = ଭର୍ତ୍ତ୍ରୀ।

ଜନୟିତୃ = ଜନୟିତ୍ରୀ।

ନପ୍ତୃ = ନପ୍ତ୍ରୀ।

"ଋକାରାନ୍ତ" ପଦଶେଷରେ 'ଙୀପ୍' ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ ଗଠିତ ହୁଏ।

ଅଗ୍ନି = ଅଗ୍ନାୟୀ।

ବୃଷାକପି = ବୃଷାକପାୟୀ।

କୁସୀଦ = କୁସୀଦାୟୀ (ସୁଧଖୋର ବ୍ୟକ୍ତିର ସ୍ତ୍ରୀ) / କୁସୀଦା (ସୁଧଖୋର ସ୍ତ୍ରୀ)

ମନେରଖ – କେତେକ ପଦଶେଷରେ 'ଙୀପ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ ଗଠିତ ହେବା ସମୟରେ ପଦାନ୍ତ 'ଇ' ବର୍ଣ୍ଣର ବୃଦ୍ଧି ହୋଇ 'ଐ' ହେବାପରେ ତାହା ସ୍ଥାନରେ "ଆୟ୍" ହୋଇଥାଏ।

ଲକ୍ଷ୍ୟକର – ପତି = ପତ୍ନୀ, ପତିଃ (ମାଲିକାଣୀ) । ରାଷ୍ଟ୍ରପତି = ରାଷ୍ଟ୍ରପତିଃ।

ସଭାପତି = ସଭାପତିଃ । ସେନାପତି = ସେନାପତିଃ।

ମନେରଖ – ଯଜ୍ଞର ଫଳଭାଗିତ୍ୱ ବୁଝାଇଲେ 'ପତି' ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ 'ପତ୍ନୀ' ହୁଏ। ଅନ୍ୟତ୍ର ହୁଏ ନାହିଁ।

ମୁନି = ମୁନୀ, ମୁନିଃ। ସାରଥି = ସାରଥୀ, ସାରଥିଃ।

ସଖି = ସଖୀ, ସଖିଃ। ଅତିଥି = ଅତିଥୀ, ଅତିଥିଃ।

କପି = କପୀ, କପିଃ। ଅହି = ଅହୀ, ଅହିଃ।

ମନେରଖ – 'ଇ'କାରାନ୍ତ ପଦରୁ ଉତ୍ତର 'ଙୀପ୍' ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ ଦୀର୍ଘ ହୋଇଯାଏ।

ଲକ୍ଷ୍ୟକର –

କ୍ଷତ୍ରିୟ – { କ୍ଷତ୍ରିୟା। (କ୍ଷତ୍ରିୟଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ)
କ୍ଷତ୍ରିୟୀ। (କ୍ଷତ୍ରିୟସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ)

ବୈଶ୍ୟ – { ବୈଶ୍ୟା। (ବୈଶ୍ୟଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ)
ବୈଶ୍ୟୀ। (ବୈଶ୍ୟସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ)

ଶୂଦ୍ର – { ଶୂଦ୍ରା। (ଶୂଦ୍ରଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ)
ଶୂଦ୍ରୀ। (ଶୂଦ୍ରସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ)

ଗୋପ – { ଗୋପା। (ଗୋପଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ)
ଗୋପୀ। (ଗୋପସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ)

ମନେରଖ – ମନୁଷ୍ୟର ଜାତି ବୁଝାଇଲେ ଉଭୟ ଟାପ୍ (ଆ) ଓ ଙୀପ୍ (ଈ) ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୁଏ, ମାତ୍ର ଅର୍ଥ ବଦଳିଯାଏ। 'ବ୍ରାହ୍ମଣ' ଶବ୍ଦର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ 'ବ୍ରାହ୍ମଣୀ' ହୁଏ, ମାତ୍ର 'ବ୍ରହ୍ମନ୍' ଶବ୍ଦର 'ବ୍ରହ୍ମାଣୀ' ହୁଏ।

ଦେଖ – ମୃଦୁ = ମୃଦୁଃ, ମୃଦ୍ୱୀ। ଗୁରୁ = ଗୁରୁଃ, ଗୁର୍ବୀ।

ପଟୁ = ପଟୁଃ, ପଟ୍ୱୀ। ଲଘୁ = ଲଘୁଃ, ଲଘ୍ୱୀ।

ତନୁ = ତନୁଃ, ତନ୍ୱୀ। ସାଧୁ = ସାଧୁଃ, ସାଧ୍ୱୀ।

ମନେରଖ – ଉକାରାନ୍ତ ପଦପରେ ବିକଳ୍ପରେ 'ଙୀପ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ ଗଠିତ ହୁଏ।

ଲକ୍ଷ୍ୟ କର -

ଇନ୍ଦ୍ର = ଇନ୍ଦ୍ରାଣୀ। ଭବ = ଭବାନୀ।

ଶର୍ବ = ଶର୍ବାଣୀ। ବରୁଣ = ବରୁଣାନୀ।

ରୁଦ୍ର = ରୁଦ୍ରାଣୀ। ମୃଡ଼ = ମୃଡ଼ାନୀ।

ମନେରଖ - ଇନ୍ଦ୍ରାଦି କେତେକ ଦେବବାଚକ ପଦରୁ ଉତ୍ତର ଆନୀପ୍ (ଆନୀ) ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ ଗଠିତ ହୁଏ।

ସେହିପରି- ଯବ = ଯବାନୀ। (ଦୁଷ୍ଟଃ ଯବଃ)

ଯବନ = { ଯବନୀ। (ଯବନସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ)
ଯବନାନୀ। (ଯବନାନାଂ ଲିପିଃ)

ହିମ = { ହିମାନୀ। (ମହତ୍ ହିମମ୍)

ଅରଣ୍ୟ = { ଅରଣ୍ୟାନୀ। (ମହତ୍ ଅରଣ୍ୟମ୍)

କେତେକ 'ଆନୀପ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତ ପଦ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗର ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥପରିବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥାଏ।

ଉପାଧ୍ୟାୟ = ଉପାଧ୍ୟାୟା। (ସ୍ୱୟଂ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ)
ଉପାଧ୍ୟାୟୀ / ଉପାଧ୍ୟାୟାନୀ। (ଉପାଧ୍ୟାୟସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ)

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ = { ଆଚାର୍ଯ୍ୟା। (ସ୍ୱୟମ୍ ଅଧ୍ୟାପିକା)
ଆଚାର୍ଯ୍ୟାନୀ। (ଆଚାର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ)

ପାଣିଗୃହୀତ = { ପାଣିଗୃହୀତା। (ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ)
ପାଣିଗୃହୀତୀ। (ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀ)

ସୂର୍ଯ୍ୟ = { ସୂର୍ଯ୍ୟା। (ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ଦେବୀ ସ୍ତ୍ରୀ)
ସୂରୀ। (ସୂର୍ଯ୍ୟସ୍ୟ ମାନବୀ ସ୍ତ୍ରୀ)

ସ୍ଥଳ = { ସ୍ଥଳା। (କୃତ୍ରିମା ଭୂମିଃ)
ସ୍ଥଳୀ। (ଅକୃତ୍ରିମା ଭୂମିଃ)

ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦଗୁଡ଼ିକର ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ରୂପ ଭିନ୍ନ ପ୍ରକାର ହୋଇଥାଏ।

ଲକ୍ଷ୍ୟ କର -

ଶ୍ୱଶୁର = ଶ୍ୱଶ୍ରୂଃ।

ପିତା = ମାତା।

ପୁତ୍ର = ପୁତ୍ରୀ।

ଶ୍ୱନ୍ = ଶୁନୀ।

ମଘବତ୍ = ମଘୋନୀ / ମଘବତୀ।

ଯୁବତ୍ = ଯୁବତୀ

ଯୁବନ୍ = ଯୁବତିଃ/ଯୂନୀ ।

ଭବତୁ(ଭବତ୍) = ଭବତୀ

ମାତୁଳ = ମାତୁଳୀ / ମାତୁଳାନୀ / ମାତୁଳା

ରାଜନ୍ = ରାଜ୍ଞୀ ।

ସମ୍ରାଜ୍ = ସମ୍ରାଜୀ ।

ମହାରାଜ = ମହାରାଜୀ ।

ପତିବତ୍ = { ପତିବତ୍ନୀ (ସଧବା ନାରୀ)
ପତିମତୀ (ପ୍ରଭୁଯୁକ୍ତା ଭୃତ୍ୟା / ଧରଣୀ) }

ମନୁ = ମନାୟୀ / ମନାବୀ / ମନୁଃ ।

ସଂଖ୍ୟାବାଚକ ଓ ସର୍ବନାମଶବ୍ଦ ଗୁଡ଼ିକର ମଧ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରୂପ ହୁଏ-

ଏକ (ଏକଃ) = ଏକା ।	ଇଦମ୍ (ଅୟମ୍) = ଇୟମ୍ ।	କିମ୍ (କଃ) = କା ।
ଦ୍ୱି (ଦ୍ୱୌ) = ଦ୍ୱେ ।	ତଦ୍ (ସଃ) = ସା ।	ସର୍ବ = ସର୍ବା ।
ତ୍ରି (ତ୍ରୟଃ) = ତିସ୍ରଃ ।	ଏତଦ୍ (ଏଷଃ) = ଏଷା ।	ବିଶ୍ୱ = ବିଶ୍ୱା ।
ଚତୁର (ଚ୍ୱତାରଃ) = ଚତସ୍ରଃ ।	ଯଦ୍ (ଯଃ) = ଯା ।	ସମ = ସମା । ଇତ୍ୟାଦି ।

ମନେରଖ - (i) କେତେକ ଦ୍ୱିଗୁ ସମାସନିଷ୍ପନ୍ନ ପ୍ରାତିପଦିକରୁ ଙୀପ୍ (ଈ) ପ୍ରତ୍ୟୟ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା - ତ୍ରିଲୋକୀ, ଅଷ୍ଟାଧ୍ୟାୟୀ, ସପ୍ତଶତୀ ଇତ୍ୟାଦି ।

(ii) 'ଅନ୍ତର୍ବତ୍' ପଦରୁ ଉତ୍ତର 'ଙୀପ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ଲାଗି 'ଅନ୍ତର୍ବତ୍ନୀ' (ଗର୍ଭବତୀ ନାରୀ) ହୋଇଥାଏ ।

(iii) ପତିପଦ ଲାଗିଥିବା ସମସ୍ତପଦ ବହୁବ୍ରୀହିସମାସରେ 'ଙୀପ୍' ଲାଗି ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗ ହୋଇଥାଏ । ଯଥା - ସପତ୍ନୀ (ସମାନଃ ପତିଃ ଯସ୍ୟାଃ) ଏକପତ୍ନୀ (ଏକଃ ପତିଃ ଯସ୍ୟାଃ) ଓ ବୀରପତ୍ନୀ (ବୀରଃ ପତିଃ ଯସ୍ୟାଃ) ଇତ୍ୟାଦି ।

ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗରେ 'ଙୀପ୍' ଓ 'ଙୀଷ୍' ପ୍ରତ୍ୟୟ ବ୍ୟାକରଣଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦରେ ଯୋଗ କରାଯାଏ ମାତ୍ର କୋମଳମତି ଛାତ୍ରଙ୍କ ପାଇଁ ତାହାକୁ କେବଳ 'ଙୀପ୍' (ଈ) ଆକାରରେ ଏହି ପୁସ୍ତକରେ ସନ୍ନିବେଶିତ କରାଯାଇଛି ।

ଅଭ୍ୟାସ

୧ । ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତ୍ୟୟାନ୍ତରୂପାଣି ଲିଖତ -

ଅଜ, ବ୍ୟାଘ୍ର, ଶ୍ୱନ୍, ଶ୍ୱଶୁର, ପିତୃ, ମାତାମହ, ତଦ୍, ମେଷ, ସ୍ଥବିର, ସେବକ, ନର୍ତ୍ତକ, ପାପ, ଗତ, କର୍ତ୍ତବ୍ୟ, ଗୁରୁତର, ପ୍ରେଷ୍ଠ, ଜ୍ୟାୟସ୍, ପଠିତବତ୍ ।

୨ । ଏକପଦେନ ଅର୍ଥଂ ପ୍ରକାଶୟତ -

କୃତ୍ରିମା ଭୂମିଃ, ଇନ୍ଦ୍ରସ୍ୟ ଜାୟା, ଶିବସ୍ୟ ପତ୍ନୀ, ଗୋପଜାତୀୟା ସ୍ତ୍ରୀ, ଲେଖକସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତ୍ୟୟେ ରୂପମ୍, ଚଟକସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ, ବିଦୁଷଃ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗେ ରୂପମ୍, ତାରୟତି ଯା, କରୋତି ଯା, ପଶ୍ଚିମା ଦିକ୍ ।

୩ । ସ୍ତମ୍ଭମେଳନଂ କୁରୁତ -

'କ' ସ୍ତମ୍ଭଃ	**'ଖ' ସ୍ତମ୍ଭଃ**
ରାଜ୍ଞଃ ପତ୍ନୀ	ଯବନାନୀ
ରକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ	ପଠନ୍ତୀ
ସଧବା ନାରୀ	ବର୍ତ୍ତମାନା
ପଠତି ଯା	ଆର୍ଯ୍ୟା
ବର୍ତ୍ତତେ ଯା	ରାଜ୍ଞୀ
କୁମ୍ଭକାରସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ	ପ୍ରାଚୀ
ପୂର୍ବା ଦିକ୍	ପାଣିଗୃହୀତା
ମହତ୍ ଅରଣ୍ୟମ୍	ଦେବୀ
ଯବନାନାଂ ଲିପିଃ	ମଘୋନୀ
ଦେବସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ	ପତିବତ୍ନୀ
ମଘୋନଃ ସ୍ତ୍ରୀ	କୁମ୍ଭକାରୀ
ସ୍ୱୟଂ ବ୍ୟାଖ୍ୟାତ୍ରୀ	ଅରଣ୍ୟାନୀ

୪ । ଅର୍ଥଭେଦଂ ପ୍ରକାଶୟତ -

ଉପାଧ୍ୟାୟା - ଉପାଧ୍ୟାୟାନୀ, ବର୍ତ୍ତକା - ବର୍ତ୍ତିକା, ବ୍ରହ୍ମାଣୀ - ବ୍ରାହ୍ମଣୀ, ଶୂଦ୍ରୀ - ଶୂଦ୍ରା, ପାଣିଗୃହୀତା - ପାଣିଗୃହୀତୀ, ପତିମତୀ - ପତିବତ୍ନୀ, ସୂର୍ଯ୍ୟା - ସୂରୀ, ସ୍ଥଳା - ସ୍ଥଳୀ ।

୫ । ବନ୍ଧନୀମଧ୍ୟାତ୍ ଉପଯୁକ୍ତପଦେନ ଶୂନ୍ୟସ୍ଥାନଂ ପୂରୟତ -

(କ) ଆକାଶେ ________ ଶୋଭନ୍ତେ । (ତାରକାଃ / ତାରିକାଃ)

(ଖ) ________ ଛାତ୍ରାନ୍ ପାଠୟତି । (ଉପାଧ୍ୟାୟା / ଉପାଧ୍ୟାୟାନୀ)

(ଗ) ସୀତା ରାମସ୍ୟ ________ ଆସୀତ୍ । (ପାଣିଗୃହୀତା / ପାଣିଗୃହୀତୀ)

(ଘ) ________ ପତିସେବାଂ କୁରୁତେ । (ପତିମତୀ / ପତିବତ୍ନୀ)

(ଙ) ଦ୍ରୌପଦୀ ________ ଆସୀତ୍‌। (ପଞ୍ଚପତ୍ନୀ / ପଞ୍ଚପତିଃ)

(ଚ) ଅହଂ ________ ପଠିତୁଂ ଶକ୍ନୋମି। (ଯବନୀଂ / ଯବନାନୀମ୍)

(ଛ) ଦେବୀଗଡ଼ସ୍ୟ ପ୍ରଧାନପାଟଃ ________ ଭବତି। (ସ୍ଥଳା / ସ୍ଥଳୀ)

(ଜ) କୁନ୍ତୀ ________ ଇତି ନାମ୍ନା ପରିଚିତା। (ସୂରୀ / ସୂର୍ଯ୍ୟା)

(ଝ) ବିଶ୍ୱବାରା ________ ଆସୀତ୍‌। (ଆର୍ଯ୍ୟା / ଆର୍ଯ୍ୟାନୀ)

(ଞ) ଭକ୍ତାଃ ________ ପୂଜୟନ୍ତି। (ବ୍ରହ୍ମାଣୀମ୍ / ବ୍ରାହ୍ମଣୀମ୍)

୬। ବନ୍ଧନୀମଧ୍ୟାତ୍ ଶୁଦ୍ଧମ୍ ଉତ୍ତରଂ ନିରୂପୟତ-

(କ) ଅଗ୍ନେଃ ଜାୟା ----। (ଅଗ୍ନୀ, ଅଗ୍ନିଃ, ଅଗ୍ନାୟୀ)

(ଖ) ଅକୃତ୍ରିମା ଭୂମିଃ ----। (ସ୍ଥଳମ୍, ସ୍ଥଳା, ସ୍ଥଳୀ)

(ଗ) ଶ୍ୱଶୁରସ୍ୟ ପତ୍ନୀ ---। (ଶ୍ୱଶ୍ରୂଃ, ଶାଶ୍ରୁଃ, ଶ୍ୱଶୁରୀ)

(ଘ) ସେବତେ ଯା ----। (ସେବନ୍ତୀ, ସେବତୀ, ସେବମାନା)

(ଙ) ଶିକ୍ଷକସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀଲିଙ୍ଗେ ରୂପମ୍ ----। (ଶିକ୍ଷକୀ, ଶିକ୍ଷିକା, ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ)

(ଚ) ସୈରସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀପ୍ରତ୍ୟୟେ ରୂପମ୍ ----। (ସୈରା, ସୈରୀ, ସୈରାଣୀ)

(ଛ) ବରୁଣସ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ -----। (ବରୁଣୀ, ବରୁଣା, ବରୁଣାନୀ)

(ଜ) ମାତୁଃ ମାତା ----। (ମାତାମହୀ, ମାତୃକା, ମାତ୍ରୀ)

(ଝ) ଭବତି ଯା ----। (ଭବତୀ, ଭବାନୀ, ଭବନ୍ତୀ)

(ଞ) ବୀରଃ ପତିଃ ଯସ୍ୟାଃ -----। (ବୀରା, ବୀରପତ୍ନୀ, ବୀରପତିଃ)

୭। ରେଖାଙ୍କିତପଦାନାଂ ଭ୍ରମସଂଶୋଧନଂ କୁରୁତ -

(କ) <u>ଦିଗମ୍ବରୀଂ</u> ନମାମି।

(ଖ) <u>ଭବନ୍ତି</u>! ଭିକ୍ଷାଂ ଦେହି।

(ଗ) <u>ବାଳୀ</u> ଖେଳତି ପ୍ରାନ୍ତରେ।

(ଘ) <u>ଅକେଶୀ</u> ବାଳା ନୃତ୍ୟତି।

(ଙ) ପାର୍ବତୀ <u>ଶିବାନୀ</u> ଇତି ଉଚ୍ୟତେ।

(ଚ) ସ୍କନ୍ଧେ <u>ବର୍ତ୍ତିକା</u> ଶୋଭତେ।

(ଛ) ମମ ଜନନୀ <u>ସଭାନେତ୍ରୀ</u> ଆସୀତ୍‌।

(ଜ) ଛାୟାଦେବୀ <u>ସୂରୀ</u> ଭବତି।

(ଝ) <u>ପ୍ରତୀଚ୍ୟାଂ</u> ସୂର୍ଯ୍ୟଃ ଉଦେତି।

(ଞ) <u>ବିଦ୍ୱାନୀ</u> ଗୀତାଂ ପଠତି।

●